

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІНІ ФЕМ ІМЕНІ ОЛЕГА БАЛАЦЬКОГО
КАФЕДРА ФІНАНСІВ І ПІДПРИЄМНИЦТВА

До захисту допускається
Завідувач кафедри, проф.
_____ В.М.Боронос
« ____ » _____ 20__ р.

ДИПЛОМНА РОБОТА

НА ТЕМУ:

«Забезпечення фінансової безпеки України шляхом оцінки фінансової стабільності»

Освітній рівень “Бакалавр”

Спеціальність 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»

Керівник роботи:

(підпис)

Л.С. Захаркіна
(ініціали, прізвище)

Студент:

(підпис)

Р.А. Грибініченко
(ініціали, прізвище)

Група:

Ф - 61

Суми
2020

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
КАФЕДРА ФІНАНСІВ І ПІДПРИЄМНИ ЦТВА**

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри, проф.

_____ В. М. Боронос

« _____ » _____ 2020 р.

**ЗАВДАННЯ
до дипломної роботи**

Студент (-ка) групи Ф-61 інституту фінансів, економіки та менеджменту
спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»

Грибніченко Руслана Андріївна _____

(прізвище, ім'я, по батькові)

Тема роботи: «Забезпечення фінансової безпеки України шляхом оцінки фінансової стабільності»

Затверджено наказом по СумДУ № _____ від « _____ » _____ 2020 р. Термін здачі студентом завершеної роботи « _____ » _____ 2020 р..

Вихідні дані до роботи: нормативні і законодавчі акти, матеріали державної статистичної звітності, відомчі постанови, інструкції та положення, матеріали монографій, періодичних видань, підручників і навчальних посібників, дані фінансової звітності суб'єктів господарювання, організацій та установ тощо.

Зміст основної частини роботи (перелік питань, що підлягають розробці): аналіз сучасних наукових поглядів на сутність фінансової стабільності держави, фактори впливу на фінансову стабільність економічної системи держави та її фінансову безпеку, аналіз впливу макроекономічних факторів на фінансову стабільність держави, потенційні зовнішні та внутрішні загрози фінансовій стабільності України та напрями підвищення її фінансової безпеки.

Дата видачі завдання: « _____ » _____ 2020 р.

Керівник дипломної роботи: Захаркіна Л. С. _____

(підпис)

РЕФЕРАТ

Дипломна робота: 37 с., 14 рис., 7 табл., 51 джерело.

Мета дослідження – розроблення теоретико-методичних засад і практичного інструментарію щодо управління фінансовою стабільністю держави як основного фактору забезпечення її фінансової безпеки.

Об’єкт дослідження - це процес управління фінансовою стабільністю як складової фінансової безпеки держави.

Предмет дослідження - економічні відносини, що виникають у процесі управління фінансовою безпекою держави в частині забезпечення її фінансової стабільності.

Методи дослідження. У роботі використано методи: *індукції, дедукції, аналізу, синтезу та наукової абстракції* (для обґрунтування та розвитку понятійно-категоріального апарату дослідження); *порівняння, систематизації і логічного узагальнення* (під час дослідження факторів впливу на забезпечення фінансової стабільності держави); *системно-структурного, кореляційного аналізу* (під час розроблення методичних принципів оцінювання фінансової стабільності держави).

Структура роботи: робота складається з двох розділів, в яких описуються теоретичні та практичні методи для оцінки фінансової стабільності. *У першому розділі* описуються погляди науковців на дану проблему та визначаються фактори, що чинять вплив на фінансову стабільність. *У другому розділі* розробляється математична модель оцінки фінансової стабільності та розкриваються потенційні зовнішні та внутрішні загрози фінансової безпеки України.

ГЛОБАЛІЗАЦІЯ, ЕКОНОМІКА, ЕКОНОМІКО-МАТЕМАТИЧНЕ МОДЕЛЮВАННЯ, ФІНАНСОВА БЕЗПЕКА, ФІНАНСОВА КРИЗА, ФІНАНСОВО-КРЕДИТНА СИСТЕМА, ФІНАНСОВА СТАБІЛЬНІСТЬ.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИЗНАЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ СТАБІЛЬНОСТІ ЯК СКЛАДОВОЇ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ	8
1.1 Аналіз сучасних наукових поглядів на сутність фінансової стабільності держави .	8
1.2 Фактори впливу на фінансову стабільність економічної системи держави та її фінансову безпеку	12
2 МЕТОДИЧНИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ ОЦІНЮВАННЯ ФІНАНСОВОЇ СТАБІЛЬНОСТІ ДЕРЖАВИ ТА МОДЕЛЮВАННЯ ЇЇ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ.....	17
2.1 Аналіз впливу макроекономічних факторів на фінансову стабільність держави ..	17
2.2 Потенційні зовнішні та внутрішні загрози фінансовій стабільності України та напрями підвищення її фінансової безпеки.....	25
ВИСНОВКИ	31
ПЕРЕЛІК ПОСИЛАНЬ	33

ВСТУП

Актуальність теми наукової роботи. Забезпечення сталого економічного та соціального розвитку на сьогодні є першочерговою задачею нової української влади. Негативні впливи економічних криз останніх років, коливання курсу національної валюти, банкрутство банків та інших фінансово-кредитних установ, висока волатильність фінансових ринків свідчать про нестабільність та непрогнозованість економічних процесів та не сприяють зростанню інвестиційної привабливості нашої держави. Тому виникає необхідність впровадження реформ, що будуть спрямовані на модернізацію вітчизняної економіки, задля реалізації нових конкурентних переваг, які постійно з'являються у зв'язку зі швидкими структурними зрушеннями світової економічної системи. Зробити це можливо лише за наявності стабільної фінансової системи держави.

Дане питання стало науково обґрунтованим та затребуваним із розвитком соціально-економічних систем в умовах світової нестабільності. Серед вітчизняних вчених та практиків проблему фінансової стабільності економіки країни розглядали О. Барановський [1], Я. Белінська, В. Биховченко [2], З. Варналій [3], О. Кузьмич [4], А. Лазня [5], В. Міщенко [6], В. Опарін [7], О. Петрик [8], Б.І. Пшик [9], Н. Самко [10], та інші. Представники західної економічної думки: С. Фішер, Г. Шиназі, Д. Блейк, Ф. Мишкін, Дж. Стігліц, М. Фут, П. Мауро, які досліджували питання фінансової стабільності, отримали теоретичні та практичні результати щодо оптимальних шляхів її забезпечення. Активно працюють над питаннями забезпечення державної фінансової стабільності спеціалісти Міжнародного валютного фонду, Світового банку, Центральних банків провідних країн світу.

Мета дослідження є розроблення теоретико-методичних засад і практичного інструментарію щодо управління фінансовою стабільністю держави як основного фактору забезпечення її фінансової безпеки.

Завдання дослідження відповідно до поставленої мети:

- дослідити сутність фінансової стабільності держави як складової забезпечення фінансової безпеки, структуру факторів її формування;
- доповнити понятійний апарат та систему принципів оцінювання фінансової стабільності держави;

- розробити методичний інструментарій оцінювання фінансової стабільності держави із застосуванням методів економіко-математичного моделювання;

- визначити потенційні загрози фінансовій стабільності України та окреслити шляхи їх мінімізації.

Об'єкт дослідження - це процес управління фінансовою стабільністю як складової фінансової безпеки держави.

Предмет дослідження - економічні відносини, що виникають у процесі управління фінансовою безпекою держави в частині забезпечення її фінансової стабільності.

Методи дослідження. У роботі використано методи: *індукції, дедукції, аналізу, синтезу та наукової абстракції* (для обґрунтування та розвитку понятійно-категоріального апарату дослідження); *порівняння, систематизації і логічного узагальнення* (під час дослідження факторів впливу на забезпечення фінансової стабільності держави); *системно-структурного, кореляційного аналізу* (під час розроблення методичних принципів оцінювання фінансової стабільності держави).

Структура роботи: робота складається з двох розділів, в яких описуються теоретичні та практичні методи для оцінки фінансової стабільності. У першому розділі описуються погляди науковців на дану проблему та визначаються фактори, що чинять вплив на фінансову стабільність. У другому розділі розробляється математична модель оцінки фінансової стабільності та розкриваються потенційні зовнішні та внутрішні загрози фінансової безпеки України.

Наукова новизна отриманих результатів. Результати наукового дослідження полягають у вирішенні важливого науково-прикладного завдання – удосконаленні науково-методичних підходів до формування системи забезпечення фінансової безпеки України через її фінансову стабільність. Елементи наукової новизни містять такі положення:

- удосконалене змістовне наповнення поняття фінансової стабільності держави, що, визначає загальну складову фінансової безпеки держави та впливає на стабільність фінансового сектора;

- набув подальшого розвитку інструментарій управління фінансовою стабільністю держави на основі математичного моделювання впливу макроекономічних показників на її фінансову безпеку.

Апробація дослідження здійснювалася на Міжнародній науково-практичній конференції (м. Дніпро, 16 листопада 2019 р.). Матеріали дослідження опубліковано в науковому фаховому виданні «Східна Європа: економіка, бізнес та управління», 2019, № 6(23), С. 624-629. За результатами дослідження підготовлено наукову роботу, котра була представлена на II турі Всеукраїнських студентських наукових робіт зі спеціалізації «Фінансова безпека», м. Черкаси, Черкаський інститут Університету банківської справи, 23 квітня 2020 р. Основні положення дипломної роботи опубліковано в працях [29-31, 33].

Інформаційна база дослідження: монографічна література та періодичні видання, а саме праці вітчизняних [1-10, 12-14, 29-34, 38, 42, 43, 45, 47, 48] і зарубіжних науковців [15-17, 39, 40, 46, 49, 50], зокрема, науково-дослідні роботи науковців Сумського державного університету [32, 35-37], спільні праці українських та іноземних вчених [41, 44]; дані Національного банку України [11, 19, 21, 24, 28,], дані Інтернет-ресурсів, зокрема, Google Trends [20] та інші Інтернет-ресурси [18, 22, 23, 25, 26, 27].

1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИЗНАЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ СТАБІЛЬНОСТІ ЯК СКЛАДОВОЇ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

1.1 Аналіз сучасних наукових поглядів на сутність фінансової стабільності держави

Постійні коливання економічного стану країни свідчать про нестабільність та непрогнозованість майбутнього. Дана ситуація має негативний вплив на подальший розвиток будь-якої держави. Забезпечення постійного економічного та соціального розвитку в Україні є необхідністю в теперішній час. Потрібно розпочати впровадження реформ, що будуть спрямовані на модернізацію вітчизняної економіки, задля реалізації нових конкурентних переваг, які постійно з'являються у зв'язку зі швидкими структурними зрушеннями світової економічної системи. Для того щоб це стало можливим, необхідно проаналізувати наукові праці вітчизняних та закордонних науковців, задля того, щоб оцінити їх думку в даному питанні/

Аналіз сучасної наукової літератури показує значну різноманітність підходів як до визначення поняття фінансової стабільності держави, так і до розкриття механізмів та методів її забезпечення. Одні автори в своїх роботах наголошують на складових такої стабільності, інші приділяють увагу факторам, що її формують напряду [1-10, 12-17, 29-50].

Так, Н. Самко у своїй роботі досліджує сутність фінансової стабільності та її забезпечення в сучасних умовах динамічного розвитку світової системи. Він окреслює основні напрями модернізації фінансово-кредитної системи України з метою збільшення її ролі у розвитку національної економіки. На його думку: «Найважливішими складовими фінансової стабільності є стабільність суб'єктів фінансових відносин та стабільність фінансової інфраструктури, стан якої характеризується збалансованістю, стійкістю до внутрішніх і зовнішніх негативних чинників, здатністю забезпечити ефективне функціонування національної економічної системи» [10].

Б. Пшик досліджує підходи щодо визначення поняття «фінансової стабільності». Він розробив власне трактування та визначив особливості її прояву, а також взаємозв'язок із ціновою стабільністю [9].

О. Петрик у своєму дослідженні обґрунтував, що формування відмінної системи індикаторів стабільності фінансової системи є принциповою умовою виконання своїх функцій Національним банком та зміг довести, що основними етапами розробки оцінки

стабільності фінансової системи є: формування інформаційної бази та системи індикаторів стабільності фінансової системи, проведення її моніторингу та аналізу, стрес-тестування, формування звіту про стан фінансової системи, вироблення рекомендацій щодо коригування політики з метою посилення стабільності фінансової системи та запобігання фінансовим кризам [8].

О. Кузьмич в своїй роботі розглядає основні теорії та погляди науковців і практиків на причини фінансової дестабілізації. Вона аналізує причини та наслідки фінансових криз, пропонує схеми впливу негативних факторів на фінансовий ринок, економіку країни та можливі рішення даної проблеми [4]. Схожі чинники, що впливають на фінансову стабільність держави розглядають у своїх працях О. Esmanov, P. Dunne [44], М. Антонов, Л. Лопа [45], Y. N. N. Nguedie [46].

На думку фахівців Національного банку України, необхідною умовою для розвитку економіки є стабільна та ефективна фінансова система, якій будуть довіряти громадяни та бізнес. НБУ постійно вдосконалює методи та інструменти для подолання фінансових дестабілізацій у країні, допомагаючи фінансовій системі ефективно виконувати свої функції та бути стійкою до криз [11]. Ці погляди розділяють науковці О. Діденко, С. Дордевич [41] та В. Mehdi [51].

В. Шевчук у своїй роботі описує теоретичні засади фінансової стабільності як поняття, її стан на макро- та мікрорівні. Було запропоновано проаналізувати вплив ступеня незалежності центрального банку на макроекономічні показники та здійснити ряд змін для забезпечення фінансової стабільності. У статті проведено дослідження сутності та особливостей стабільності фінансової системи та визначено, що необхідними умовами для її досягнення є встановлення макроекономічної та мікроекономічної фінансової стабільності держави, між якими існує тісний взаємозв'язок [12]. Аналогічні дослідження проводили М. Палієнко, О. Люльов [43, 48].

Незважаючи на значну кількість публікацій з даного напрямку, питання дослідження впливу різних факторів на забезпечення фінансової стабільності держави залишається відкритим. Потреба в таких дослідженнях посилюється в умовах розвитку та розповсюдження глобалізаційних процесів. Окрім уточнення тлумачення даної категорії, яке має в підсумку бути закріплено у відповідних нормативних документах, потрібно провести економіко-математичне моделювання, яке має визначити основні макроекономічні драйвери забезпечення фінансової стабільності держави.

Велика кількість науковців, національних банків країн вже дали визначення поняття фінансової стабільності [9, 13-16, 33, 36, 41, 51]. Це є дуже важливим, адже розуміння самого терміну дає можливість вирішувати майбутні проблеми або їх уникати взагалі. Деякі з цих поглядів наведено в табл. 1.1.

При аналізі різних наукових трактувань поняття «фінансової стабільності» можна сформулювати одне узагальнене визначення, яке всесторонньо характеризує його. *Фінансова стабільність* - це стан фінансової системи країни, що характеризується стійкістю та можливістю ефективного функціонування фінансово-кредитної системи, значним рівнем довіри до кредитних та фінансових установ, раціональним розподілом фінансових ресурсів, достатнім запасом міцності для протистояння негативним внутрішнім та зовнішнім впливам.

Таблиця 1.1 – Підходи до тлумачення поняття «фінансова стабільність» (складено на основі джерел [9, 13-16])

Автор	Тлумачення (фінансова стабільність - це...)
Ендрю Лярж, заступник Голови банку Англії з питань фінансової стабільності	рівень довіри до фінансової системи [9].
Майкл Фут, Управління Фінансових Послуг Великобританії	поняття, що визначається: грошовою стабільністю; рівнем зайнятості населення, яке має бути наближеним до оптимальної норми зайнятості в економіці; довірою суб'єктів економіки до фінансових установ; відсутністю незначних коливань ціни на реальні чи фінансові активи [9,15].
Роджер Фергюсон-мол., член Ради Керуючих ФРС США	фінансова нестабільність, яка визначається трьома критеріями: (1) цінами на ключові фінансові активи, які суттєво відхиляються від фундаментальних значень та (або) (2) збоями у функціонуванні ринків цінних паперів і доступом до кредиту всередині країни і, можливо, на міжнародному рівні; (3) сукупними витратами, які суттєво відхиляються від потенційного значення [9].
Ендрю Крокет, Глава Форуму фінансової стабільності	відсутність нестабільності, ситуації, в якій економічна діяльність перебуває під негативним впливом коливань цін на фінансові активи або існує нездатність фінансових установ виконувати взяті на себе зобов'язання [9, 16].

Продовження табл. 1.1

Банк Чехії	ситуація, коли фінансова система діє без суттєвих вад або небажаних впливів на поточний і майбутній розвиток економіки в цілому, що засвідчує високий ступінь стійкості системи до потрясінь [9].
Національний банк Республіки Казахстан	відсутність диспропорцій в економіці, що можуть призвести до корекції фінансових ринків, розгортання системної кризи та падіння спроможності фінансових інститутів забезпечувати безперебійне функціонування фінансової системи й підтримувати ділову активність реального сектору економіки їх [9].
Дойче Бундесбанк	стійкий стан, в якому фінансова система ефективно виконує свої ключові функції, зокрема розподіл ресурсів та скорочення ризиків, а також проведення платежів [9, 13].
Банк Норвегії	це відсутність криз у фінансовій системі, тобто стійкість фінансового сектора до шоків, які виникають в діяльності фінансових установ чи функціонуванні фінансових ринків [9].
Банк Польщі	ситуація, коли система безперервно й ефективно виконує всі свої функції, навіть за умов значних неочікуваних і негативних шоків [9].
Вім Дуйзенберг, глава Європейського Центрального Банку	відлагоджене функціонування ключових елементів, які формують фінансову систему [14].

Слід зазначити, що дослідження поняття «фінансова стабільність» розпочалося ще з 90-х років ХХ століття, адже цей період характеризувався активізацією світових глобалізаційних явищ в економіці. Глобалізаційні процеси, які супроводжували світову економіку в той час, демонстрували можливість виникнення фінансових дисбалансів і розвитку криз.

Під час останньої світової фінансової кризи, на перший план вийшла проблема, що проявилась у протиріччях у функціях національного банку, який є основною інституцією, що має підтримувати фінансову стабільність. Е. Нір, який являється експертом Міжнародного валютного фонду, зазначає: «Ефективніше використання всіх доступних центральному банку інструментів може зменшувати частоту криз і їх вплив, знижуючи ймовірність політичного тиску на центральний банк у кризових ситуаціях» [17].

У теперішній час багато країн шукають зовсім нових підходів до визначення цілей національних банків та головних принципів грошово-кредитної політики. Якщо закріплювати за центральним банком завдання, щодо підтримання фінансової стабільності на макрорівні, протидії надуванню «бульбашок» цін на активи, то це потребуватиме здійснення централізованого регулювання діяльності усіх фінансових посередників. Однак необхідно мати на увазі, що така концентрація повноважень у національного банку, може дати їм занадто велику владу, тож необхідно врівноважувати їх діяльністю виконавчої влади, парламенту, інших регуляторних інститутів, при здійсненні реформ.

1.2 Фактори впливу на фінансову стабільність економічної системи держави та її фінансову безпеку

Українська економіка переживає складний етап становлення на шлях стабільного розвитку. Значна кількість факторів чинить вплив на неї, тим самим провокуючи певні коливання, які можуть бути як непомітними, так і значними. Виявлення чинників дає змогу йти на випередження, тобто протидіяти їх впливу в майбутньому завдяки розробленому плану дій. Однак бувають форс-мажорні ситуації, як наприклад світова пандемія COVID-19, які неможливо передбачити, проте наявність сильної економічної системи дає можливість пом'якшити наслідки таких коливань.

У даній роботі буде розглянуто поділ факторів, що впливають на фінансову стабільність економіки країни, на внутрішні та зовнішні. Цю класифікацію описує Гаррі Дж. Шиназі у своїй роботі, пропонуючи поділяти чинники впливу на екзогенні, тобто зовнішні, та ендогенні – внутрішні. Відповідно до визначення автора, «ендогенні - це фактори, які зароджуються всередині фінансової системи» [4]. До них можна віднести: занепад вітчизняного виробництва, промисловості, банкрутство банківського сектору, невиконання заробітних плат та пенсій, криза в системі грошового обігу, неефективне податкове регулювання, відсутність послідовного та діючого законодавства та інші.

Екзогенні чинники - це ті чинники, котрі виникають поза межами досліджуваної фінансової системи. До них відносять: фінансові кризи, політичні та економічні конфлікти з іншими країнами, військові дії, зовнішній валютний борг, вплив чи притік

іноземних інвестицій, експортно/імпортна коливання. Всі ці фактори мають свій вплив на фінансову стабільність економіки. Для більшої наочності та систематизації матеріалу, відобразимо їх у вигляді схеми (рис. 1.1).

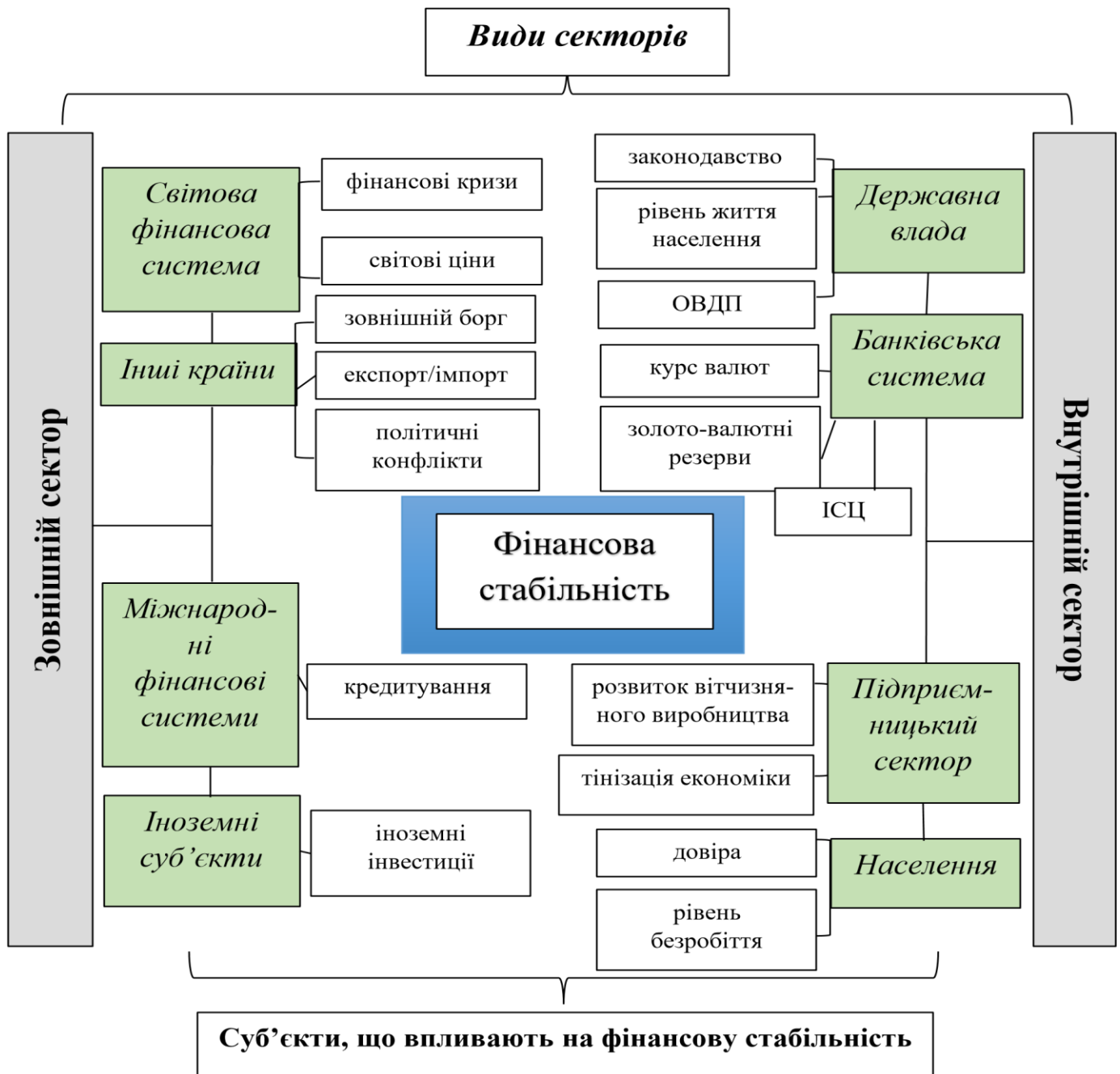

Рисунок 1.1 - Чинники впливу на фінансову стабільність держави (розроблено автором)

У 2016 році Національний банк України запровадив розрахунок нового індексу, який має назву Індекс фінансового стресу (ІФС) [18]. Він дає можливість вимірювати рівень фінансової системи, надаючи комплексну оцінку її стану, порівнювати показники поточного стану системи зі значеннями минулих років, у яких могли бути фінансові кризи. Це також дасть змогу оцінити дієвість заходів, що були застосовані на той момент. НБУ роз'яснює, що для розрахунку ІФС застосовуються 4 сектори фінансової системи, а саме: банківський, валютний, корпоративних цінних паперів та державних цінних паперів. Після цього, для кожного з них вираховують свій субіндекс, що відображає стан певного сектора, а їх значення коливається від зміни поведінки суб'єктів на ринку.

Згідно звіту за 2019 рік про фінансову стабільність Національного банку України, Індекс фінансового стресу у 2019 році перебував на відносно низькому значенні. Деякі події спричиняли незначні коливання, однак вони були не суттєвими, серед них: рішення суду першої інстанції стосовно націоналізації Приватбанку (зростання ІФС), акції агрокомпаній восени дещо втрачали в ціні (незначне зростання ІФС), послаблення суверенних ризиків через зменшення субіндекса державних цінних паперів (зменшення ІФС), волатильність валютного ринку (не спричинило впливу на ІФС) [19]. Загалом, ІФС показує лише поточний стан фінансового сектору і ніяк не вказує на майбутні ризики будь-то довгострокова чи короткострокова перспектива.

Рисунок 1.2 - Графік Індeksu фінансового стресу [19]

На рисунку 1.2 відображений графік Індексу фінансового стресу на часовому проміжку травень 2008 року - листопад 2019 року [19]. Хоча даних за 2020 рік немає, однак можна спрогнозувати, що даний графік матиме значний висхідний характер, через ситуацію з коронавірусом, адже через запровадження карантинних заходів економіка України має значні втрати (збільшення курсу валют, зростання безробіття, банкрутства підприємств, інфляційні процеси). Крім того, якщо проаналізувати графік з точки зору кризових явищ, то можна побачити певну закономірність, а саме: максимальні коливання відбувалися кожні 5-6 років (2008-2009; 2014-2015; 2020).

Якщо брати до уваги внесок кожного з субіндексів до Індексу фінансового стресу, то їх можна побачити на рисунку 1.3 [19], на якому продемонстрований поділ ІФС на всі 4 субіндекса.

Кожен з секторів та суб'єктів, що провадить свою діяльність, чинять певний вплив на фінансові показники економічної системи країни. Це можуть бути дії, що провокують зростання економіки, а можуть - що провокують дестабілізацію. Будь-яка економічна система повинна мати регулятори, які б згладжували ці коливання.

Графік ІФС2. Внески субіндексів до Індексу фінансового стресу

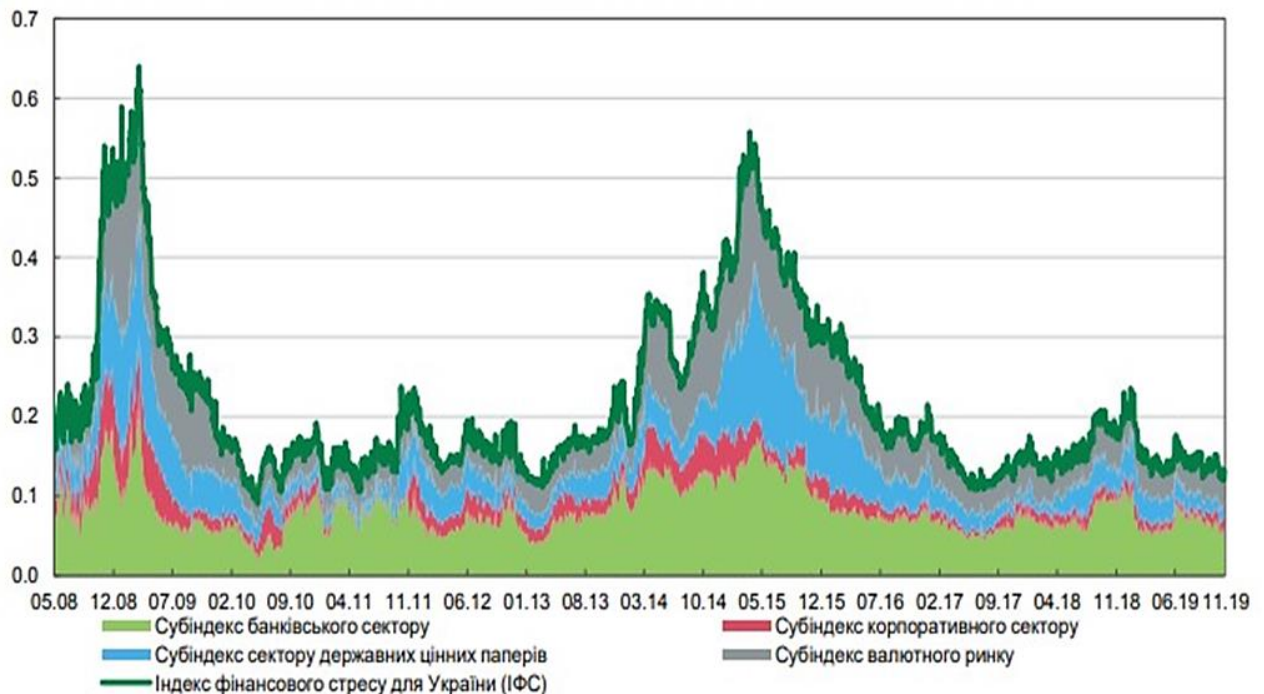

Рисунок 1.3 - Внески субіндексів до Індексу фінансового стресу [19]

Для більш повного оцінювання стану економіки країни можна застосовувати аналіз настроїв населення. Це є важливим, адже наявність негативних очікувань серед населення, може спричинити міграційні процеси в економіці. У результаті ми матимемо відтік працездатної робочої сили, що є рушієм до економічного зростання. Окрім цього, негативні настрої через суб'єктів економіки можуть спричинити певний спад в банківській діяльності (зростання ставок, зменшення кредитних та депозитних операцій і т.п), інфляційні процеси, спад в підприємницькому секторі та інше.

Одним із способів оцінити очікування населення - це проаналізувати запити користувачів пошукових систем. Ми у своєму дослідженні взяли до уваги найбільшу в світі пошукову систему Google. Google має у своєму арсеналі сервіс, що дає змогу отримати вибірку конкретних запитів. Цей сервіс має назву Google Trends.

Даний сервіс дає змогу отримати діаграму, що відображає популярність таких запитів як «криза» та «стабільність». Якщо брати до уваги Україну, то за 2019 рік отримуємо діаграму, що представлена на рисунку 1.4 (не беремо до уваги дані за початок 2020 року, адже ситуація з коронавірусом стосується не лише України, а й всього світу, а, отже, дані за 2019 рік є досить показовими).

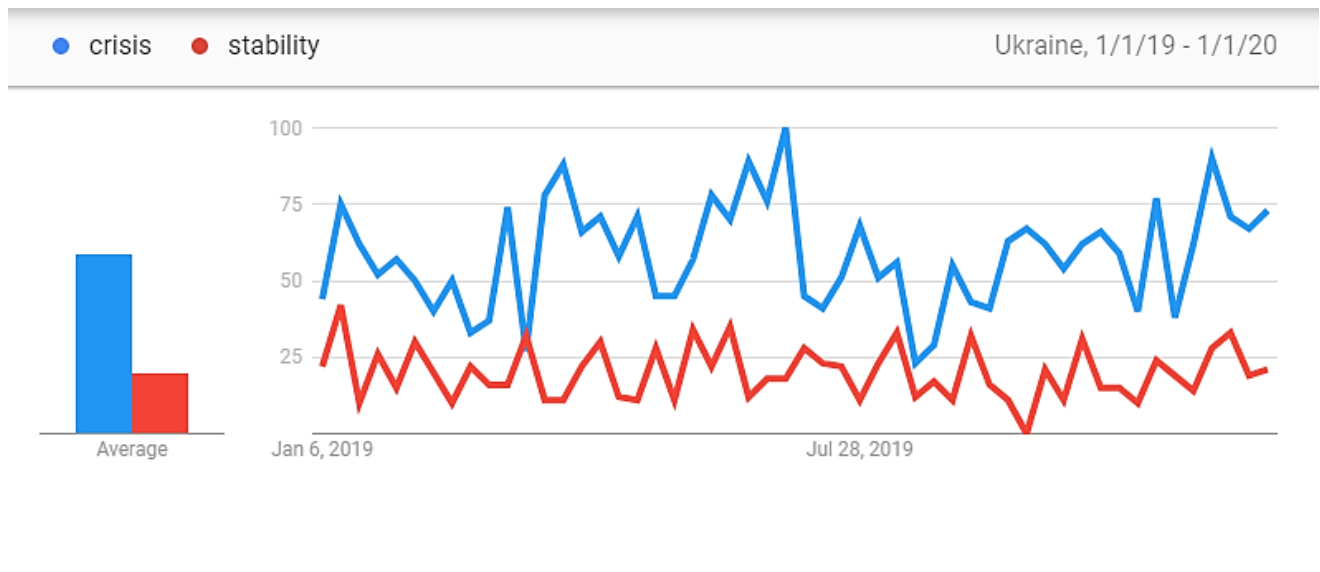

Рисунок 1.4 – Співвідношення пошукових запитів населення України (побудовано на основі джерела [20])

Згідно даного графіку бачимо, що популярність запити «криза» є більшою, ніж «стабільність», що свідчить про негативні настрої населення. Дану тенденцію потрібно змінювати, задля того, щоб суспільство почало працювати на благо своєї держави.

2 МЕТОДИЧНИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ ОЦІНЮВАННЯ ФІНАНСОВОЇ СТАБІЛЬНОСТІ ДЕРЖАВИ ТА МОДЕЛЮВАННЯ ЇЇ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ

2.1 Аналіз впливу макроекономічних факторів на фінансову стабільність держави

Спираючись на реалії останніх років та місяців, питання фінансової стабільності в Україні прийняло досить нагальний характер, адже в умовах воєнного конфлікту та світової пандемії стале економічне зростання є першочерговою необхідністю. Щоб досягти бажаного зростання економіки, необхідно спочатку досягти відповідного рівня фінансової стійкості. Постійний і безкризовий розвиток фінансової системи будь-якої країни має первинне значення, адже фінансові кризи призводять до загального зниження доходів країни і добробуту населення.

Аналізуючи етапи становлення економіки України, можна зробити висновок, що вона має значні ризики зменшення фінансової стабільності. Це підтверджується дестабілізаційними явищами вітчизняної економіки під час фінансових криз 1998-1999 рр., 2007-2009 рр., 2014 р. та 2020 р., що призводили та призводять до різкої девальвації національної валюти, активізації інфляційних процесів, посилення розбіжностей платіжного балансу та деформації напрямів економічного зростання. Економіка України дуже залежна від коливань Світової економіки. Будь-який незначний спад в світі обернеться для України більшим кроком донизу. Тобто основними ризиками для стабільності фінансової системи є макроекономічні коливання, ризик втрати іноземного капіталу, ризик фінансової та монетарної дестабілізації.

Велика заборгованість перед міжнародними кредиторами, спад національного виробництва, відтік робочої сили, інфляційні процеси, нестабільність грошової одиниці, недовіра населення до фінансово-кредитних установ, слабкий приплив іноземного капіталу через значну корумпованість - це те, що провокує фінансову дестабілізацію в економіці країни. Якщо не прибрати диспропорції у структурі різноманітних галузей економіки та розходжень у ступенях розвитку певних сегментів фінансово-кредитної системи, то, скоріш за все, може відбутися збільшення дисбалансу як фінансово-кредитної системи так і економіки в цілому.

У проведеному дослідженні була сформована модель фінансової стабільності для умов економіки України. Для цього, в якості вхідних даних були обрані макроекономічні

показники за останні 10 років, з метою простежити в динаміці та виявити за допомогою кореляційно-регресійного аналізу, які саме з них чинять найменший вплив на фінансову стабільність, отже, не потребують значної уваги, а які мають значний вплив, тому вимагають постійного моніторингу.

Для побудови моделі було взято вихідні дані без врахування потенційних ризиків, що спричинені та будуть спричинені карантинними заходами пов'язаними з пандемією COVID-19.

Для розробки моделі було обрано 5 показників, що, на нашу думку, є показовими в оцінці фінансової стабільності. В якості кількісного індикатора, що визначає рівень фінансової стабільності можна прийняти оптимальне значення облікової ставки НБУ. Чому саме облікова ставка НБУ в якості індикатора фінансової стабільності? На нашу думку, саме цей показник якнайкраще відображає стан економічної системи країни. За визначенням Національного банку України: «Рівень і характер змін облікової ставки залежить від тенденцій економічного розвитку країни, макроекономічних і бюджетних процесів, стану грошово-кредитного ринку тощо [21]». Ще одна з причин чому саме обрано облікову ставку за індикатор - це відкрите звернення Федерації роботодавців України до НБУ, в якій йшлося про необумовлено завищену облікову ставку, що спричиняє вимирання бізнесу, адже про доступність кредитних ресурсів не може бути й мови [22]. Також, якщо брати до уваги протести щодо земельної реформи, то одна з головних причин «проти» відміни мораторію це неспроможність українських фермерів викупити землю, що вони орендують, через нестачу коштів та високі ставки по кредитам. Можливість отримувати кредити бізнесу під доступний процент дає змогу запуснути національне виробництво та відродити економіку.

У дослідженні взято числові значення облікових ставок по країнах Великої сімки та деяких європейських країн для порівняння даного показника (табл. 2.1). Це дало змогу наочно оцінити стан економіки України.

Таблиця 2.1 – Облікова ставка у деяких країнах світу на грудень 2019 р.
(складено на основі джерела [23])

Країна	Облікова ставка, %
Канада	1,75
Чеська Республіка	2,00

Продовження таблиці 2.1

Країна	Облікова ставка, %
США	1,50
Велика Британія	0,75
Україна	13,50
Угорщина	0,90
Росія	6,50
Єврозона	0,00
Польща	1,50
Японія	-0,10

Для оцінки фінансової стабільності обрано 5 показників: офіційні резервні активи (вони дають можливість протистояти економічним коливанням); офіційний курс \$ (є певним ідентифікатором для населення, щодо стану в країні); зовнішній борг (одна з найімовірніших причин дефолту, а отже і повного занепаду країни); Індекс споживчих цін (показує інфляційні процеси країни, а отже і відображає зміни в економіці); рівень безробіття населення (відображає втрати економіки від відтоку працездатного населення). Кожен із вищеперерахованих показників взятий за 2010-2019 рр. (табл. 2.2).

Таблиця 2.2 - Показники монетарної сфери економіки України (сформовано автором на основі даних [24])

Роки	Показники					
	Офіційні резервні активи, млрд. дол. США (x ₁)	Зовнішній борг, млрд дол. США (x ₂)	Індекс споживчих цін, % (x ₃)	Рівень безробіття населення, у % до економічно активного населення у віці 15-70 років (x ₄)	Офіційний курс \$, грн./дол. США (x ₅)	Облікова ставка НБУ, % (y)
2010	34,58	117,45	109,10	8,10	7,94	7,75
2011	31,79	126,24	104,60	7,90	7,97	7,75
2012	24,55	134,63	99,80	7,50	7,99	7,50

Продовження таблиці 2.2

Роки	Офіційні резервні активи, млрд. дол. США (x ₁)	Зовнішній борг, млрд дол. США (x ₂)	Індекс споживчих цін, % (x ₃)	Рівень безробіття населення, у % до економічно активного населення у віці 15-70 років (x ₄)	Офіційний курс \$, грн./дол. США (x ₅)	Облікова ставка НБУ, % (У)
2013	20,42	142,08	100,50	7,20	7,99	6,50
2014	7,53	125,30	124,90	9,30	11,89	14,00
2015	13,30	117,67	143,30	9,10	21,84	22,00
2016	15,54	112,53	112,40	9,30	25,55	14,00
2017	18,81	115,45	113,70	9,50	26,60	14,50
2018	20,82	114,71	109,80	8,80	27,20	18,00
2019	25,30	121,70	104,10	8,20	25,84	13,50

На етапі специфікації економетричної моделі за допомогою редактора MS Excel було проведено кореляційно-регресійний аналіз факторів впливу, які можна буде включити до моделі. Для цього було використано дані таблиці 1. На першому етапі, для встановлення наявного кореляційного зв'язку, розраховано коефіцієнт множинної кореляції. За допомогою стандартних вбудованих функцій MS Excel було визначено показники кореляції, які представлені в таблиці 2.3.

Таблиця 2.3 - Кореляційна матриця (авторські розрахунки)

	Офіційні резервні активи	Зовнішній борг	Індекс споживчих цін	Рівень безробіття населення	Офіційний курс	Облікова ставка НБУ
Офіційні резервні активи	1,00000					
Зовнішній борг	0,09988	1,00000				
Індекс споживчих цін	-0,62758	-0,43954	1,00000			
Рівень безробіття населення	-0,62775	-0,79466	0,67641	1,00000		
Офіційний курс	-0,39589	-0,73399	0,32489	0,71445	1,00000	
Облікова ставка НБУ	-0,61491	-0,65464	0,79007	0,76878	0,78879	1,00000

Згідно проведеного дослідження, було виявлено, що показників, які спотворюють результати немає. Відомо, що фактори, в яких значення кореляції попадає в діапазони $|r| > 0,8$, спричиняють явище мультиколінеарності. Відповідно до даних таблиці 2.3, не маємо таких показників, а, отже, всі досліджувані фактори є якісними та показовими. Крім цього, за результатами дослідження, на етапі специфікації економетричної моделі було доведено існування кореляційного зв'язку між взятими факторами і зроблено такий висновок, що облікова ставка НБУ має тісний зв'язок зі всіма показниками.

Побудова та оцінка регресійної моделі здійснена у табличному редакторі Excel за допомогою модуля регресії пакета аналізу даних (рис. 2.1). При цьому було використано алгоритм покрокового регресійного аналізу з поступовим відкиданням не значимих факторів, допоки всі вхідні показники не будуть мати значимі коефіцієнти. Відібрані основні показники (табл. 2.2) лягли в основу визначення регресійного рівняння (2.1):

$$Y = a_0 + b_1 \times x_1 + b_2 \times x_2 + b_3 \times x_3 + b_4 \times x_4 + b_5 \times x_5 + \varepsilon_i; \quad (2.1)$$

де ε_i – стохастична складова моделі.

SUMMARY OUTPUT								
Regression Statistics								
Multiple R	0,978717565							
R Square	0,957888072							
Adjusted R Square	0,905248161							
Standard Error	1,576596513							
Observations	10							
ANOVA								
	df	SS	MS	F	Significance F			
Regression	5	226,1573737	45,23147475	18,19699285	0,00743455			
Residual	4	9,942626261	2,485656565					
Total	9	236,1						
	Coefficients	Standard Error	t Stat	P-value	Lower 95%	Upper 95%	Lower 95,0%	Upper 95,0%
Intercept	16,27581638	57,6588739	0,282277736	0,791734116	-143,8108818	176,3625146	-143,8108818	176,3625146
X Variable 1	-0,119663941	0,203467219	-0,588123931	0,58805113	-0,684579506	0,445251624	-0,684579506	0,445251624
X Variable 2	-0,111327545	0,230868475	-0,482211983	0,654854319	-0,752321193	0,529666103	-0,752321193	0,529666103
X Variable 3	0,254188772	0,06691421	3,798726355	0,01912461	0,068405142	0,439972402	0,068405142	0,439972402
X Variable 4	-2,646124416	2,685217572	-0,985441345	0,380196947	-10,1014836	4,809234768	-10,1014836	4,809234768
X Variable 5	0,381098105	0,120769927	3,155571207	0,034329731	0,045787032	0,716409178	0,045787032	0,716409178

Рисунок 2.1 – Результати пакету «Аналіз даних» регресійної моделі (авторські розрахунки)

Побудована модель (рис. 2.1) має недоліки, так як частина коефіцієнтів є не значимими (р-значення повинно бути менше 0,05; значення нижньої та верхньої межі повинні мати однаковий знак (нуль не входить в довірчий інтервал)). Проведемо перерахунок, відкинувши всі не значимі коефіцієнти. У результаті проведеної ітерації отримано таку ж якісну модель (R-квадрат 94%) (рис. 2.2, формула 2.2) майже як і спочатку (рис.2.1), однак у ній відсутні не значимі показники.

SUMMARY OUTPUT								
<i>Regression Statistics</i>								
Multiple R	0,969929276							
R Square	0,9407628							
Adjusted R Sq	0,923837886							
Standard Error	1,413501374							
Observations	10							
<i>ANOVA</i>								
	<i>df</i>	<i>SS</i>	<i>MS</i>	<i>F</i>	<i>Significance F</i>			
Regression	2	222,1141	111,057	55,58449413	5,05919E-05			
Residual	7	13,9859	1,997986					
Total	9	236,1						
	<i>Coefficients</i>	<i>Standard Err</i>	<i>t Stat</i>	<i>P-value</i>	<i>Lower 95%</i>	<i>Upper 95%</i>	<i>Lower 95,0%</i>	<i>Upper 95,0%</i>
Intercept	-19,37463754	4,06239	-4,76927	0,002037441	-28,9806636	-9,768611485	-28,9806636	-9,768611485
X Variable 5	0,348140435	0,056922	6,116047	0,000483384	0,213540205	0,482740666	0,213540205	0,482740666
X Variable 3	0,23215916	0,037838	6,135541	0,000474214	0,142685521	0,321632799	0,142685521	0,321632799

Рисунок 2.2 – Результати пакету «Аналіз даних» регресійної моделі (авторські розрахунки)

На основі аналізу (рис.2.2) отримано показники, які пояснюють коливання облікової ставки на 94%: Побудована модель (рис. 2.2) є адекватною. Отже, 94% зміни облікової ставки НБУ пояснюється впливом курсу та ІСЦ. З отриманих даних маємо таку економіко-математичну модель (2.2):

$$Y = -19,375 + 0,232 * x_3 + 0,348 * x_5 + \varepsilon; \quad (2.2)$$

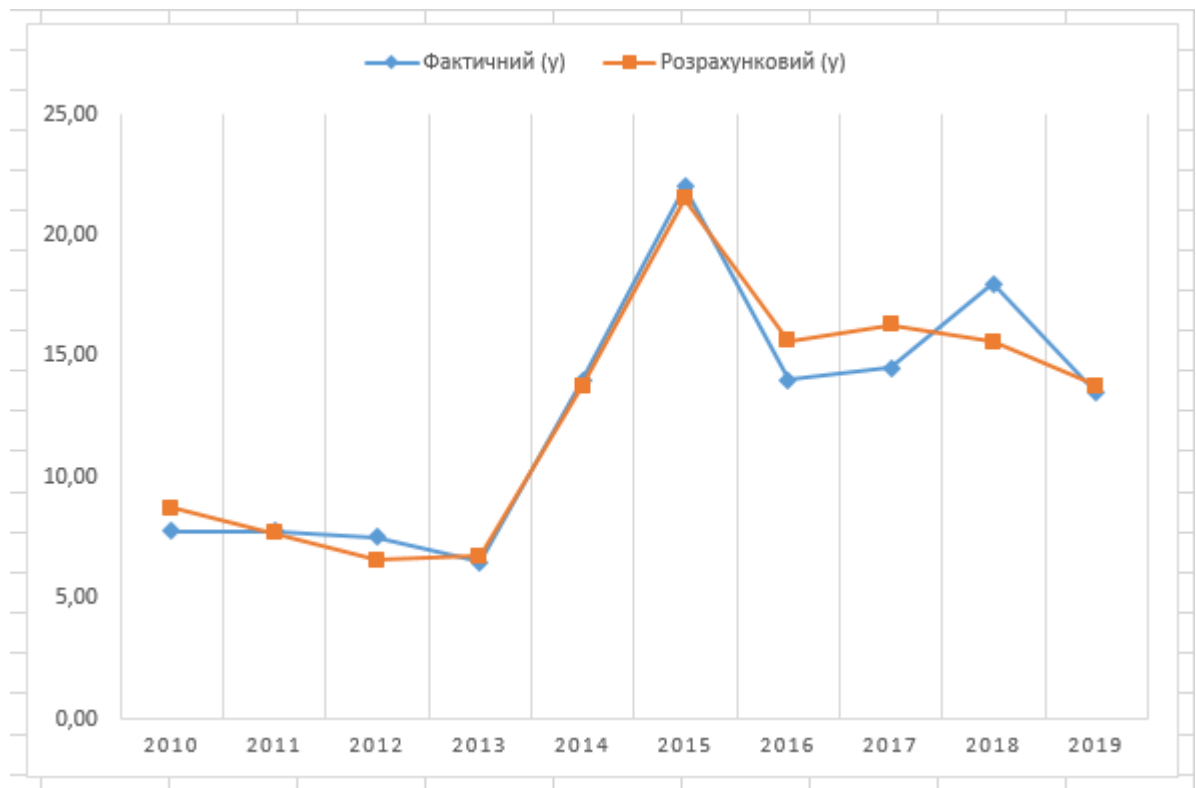
Тобто аналізовані показники мають прямий вплив. Запропонована економіко-математична модель створює умови для визначення оптимального розміру облікової

ставки НБУ, яка сприятиме забезпеченню фінансової стабільності. Завдяки цьому стає можливим, регулюючи обсяг показників, що досліджувалися, впливати на результуючий показник, що характеризує фінансову стабільність країни.

Зробимо апробацію отриманих результатів. Для цього розрахуємо облікову ставку за допомогою формули 2.2 та порівняємо з фактичним значенням, що наданий в табл 2.2. Як ми бачимо з таблиці 2.4 та рисунку 2.3, що значення 2 ставок майже не різняться. Також відмінність може давати ϵ , який вміщує в себе всі невраховані чинники, що можуть впливати на облікову ставку НБУ.

Таблиця 2.4 – Апробація отриманих результатів (фактичні та змодельовані значення облікової ставки, авторські розрахунки)

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Фактичний (Уф), %	7,75	7,75	7,50	6,50	14,00	22,00	14,00	14,50	18,00	13,50
Розрахунковий (Ур), %	8,72	7,68	6,58	6,74	13,76	21,50	15,62	16,28	15,59	13,76

Рисунк 2.3 – Порівняння фактичних та змодельованих значень облікової ставки НБУ (побудовано автором)

Наступним кроком дослідження потрібно здійснити прогноз значення облікової ставки НБУ на 2020 р. Для цього, на основі регресійної моделі 2.2. та прогнозних значеннях факторів x_3 та x_5 на 2020 р. (для цього використовується метод екстраполяції тенденцій зміни значень пояснюючих факторів), моделюється значення облікової ставки НБУ на 2020 р. Проте ситуація з карантинними заходами, пов'язаними з пандемією COVID-19, що призвела до ситуації невизначеності, не дає можливості просто використати метод екстраполяції.

Наразі Правління НБУ реагує на карантинні заходи, пов'язані з пандемією COVID-19, пом'якшенням монетарної політики, зокрема, через зниження облікової ставки НБУ. Це відбувається задля підтримки суб'єктів господарювання та населення в умовах економічного спаду, у тому числі спричиненого карантинном. Так, з 31.01.2020 р. облікова ставка НБУ склала 11%, з 13.03.2020 р. – 10%, з 24.04.2020 р. – 8% [24]. Сформуємо таблицю з даними за січень – квітень 2020 року та апробуємо ці дані.

Таблиця 2.5 – Апробація отриманих результатів (сформовано автором на основі даних [24])

Показник	січень	лютий	березень	квітень
$x_3, \%$	100,2	99,7	100,8	100,8
x_5 (середнє за місяць)	24,12	24,60	26,41	27,22
У модел., % грн./дол.	12,27	12,32	13,20	13,48
У факт, %	13,5	11	11, з 13.03.2020 р. – 10	10, з 24.04.2020 р. – 8
Дельта між У модел та Уфакт, %	-1,23	1,32	3,20	5,48

Так, бачимо в таблиці 2.5, що у січні були передумови до зниження облікової ставки НБУ, що й було здійснено 31.01.2020 р. Карантинні заходи ще більше сприяли цьому процесу. Дані табл. свідчать про те, що прямих передумов до зниження облікової ставки нема. Через зниження даної ставки держава здійснює певне нівелювання тих ризиків та загроз спаду економіки, котрі були активізовані, у тому числі, й карантинними заходами.

Проте таке здешевлення коштів не означає стрімкий розвиток кредитування. Ризик росту рівня інфляції залишається досить високим. Тож зробити наразі точний прогноз по динаміці облікової ставки дуже складно. Тож, нами обрано метод сценарного

моделювання. На основі даного методу, для прогнозування значень факторів x_3 та x_5 на 2020 р., пропрацьовано 3 сценарії зміни їх значень на 2020 р.: оптимістичний, реалістичний та песимістичний. Усі дані наведено в таблиці 2.6. Тенденції зміни значень x_3 та x_5 спрогнозовано лише на 2020 рік, та базуються на експертних даних, зокрема, на прогнозах МВФ, НБУ, експертів. Таким чином, у проведеному дослідженні зроблено припущення, що показники x_3 та x_5 можуть залишитися незмінним, зрости/зменшитися на 1 або 5 відсотків.

Таблиця 2.6 – Прогнози значень показників x_3 та x_5 на 2020 рік у порівнянні до 2019 р. (авторські розрахунки)

	x_3 , %	x_5 , грн./дол.	У, %
Оптимістичний (з найменшими втратами від карантинних заходів для суб'єктів господарювання) <i>* з найбільшим пом'якшенням монетарної політики</i>	↓ на 1 % 103,06	↓ на 5% 24,56	13,08
Реалістичний (з середніми втратами від карантинних заходів для суб'єктів господарювання) <i>* з плавним пом'якшенням монетарної політики</i>	Без змін 104,10	Без змін 25,84	13,76
Песимістичний (з найбільшими втратами від карантинних заходів для суб'єктів господарювання) <i>* з плавним пом'якшенням монетарної політики</i>	↑ на 1% 105,14	↑ на 5% 27,13	14,46

2.2 Потенційні зовнішні та внутрішні загрози фінансовій стабільності України та напрями підвищення її фінансової безпеки

Сучасний світ досить динамічний, будь-які зміни можуть мати негативні наслідки для економіки країни, якщо вона не має стабілізаційних важелів. Фінансова стабільність - це необхідність для будь-якої країни.

Ризики втрати стійкості економічної системи, як вже зазначалося в 1 розділі, можна поділити на зовнішні та внутрішні. Екзогенні ризики виникають у зв'язку з

нестабільністю світової економічної системи. Ендогенні ризики залежать лише від самої країни, від державної влади, банківського сектору, домогосподарств та населення. Розглянемо більш детально тенденції розвитку зовнішнього середовища на 2020 рік.

На сьогоднішній день політичні та економічні ризики залишаються на високому рівні. Якщо декілька місяців тому це можна було пояснити політичними протистояннями в США, спричинені подіями навколо президента США, ескалацією протистоянь в торгівельній сфері з Китаєм, Брекзитом, то на сьогодні головною світовою проблемою є протистояння пандемії COVID-19.

У 2019 році темп світового зростання скоротився до 3%, що вважається найнижчим рівнем з часів 2008-2019 років [19]. Спад відбувся майже в усіх країнах, які є основними торгівельними партнерами (це можна побачити на рисунку 2.4 [19]). Однак, у зв'язку з коронавірусом, 2019 рік був досить результативним. За словами очільниці МВФ Крісталіни Георгієвої: «Ми прогнозуємо скорочення доходів на душу населення впродовж цього року у 170 країнах світу та падіння світової економіки на 3%. Я хочу підкреслити, що насправді цей прогноз може виглядати оптимістичнішим, аніж реальність, що нас очікує» [25].

На думку економістів світова економіка в 2020 році досягла найнижчої точки падіння, що дає змогу наприкінці 2020 року певним економікам країнам вийти вперед у розвитку (рисунок 2.5).

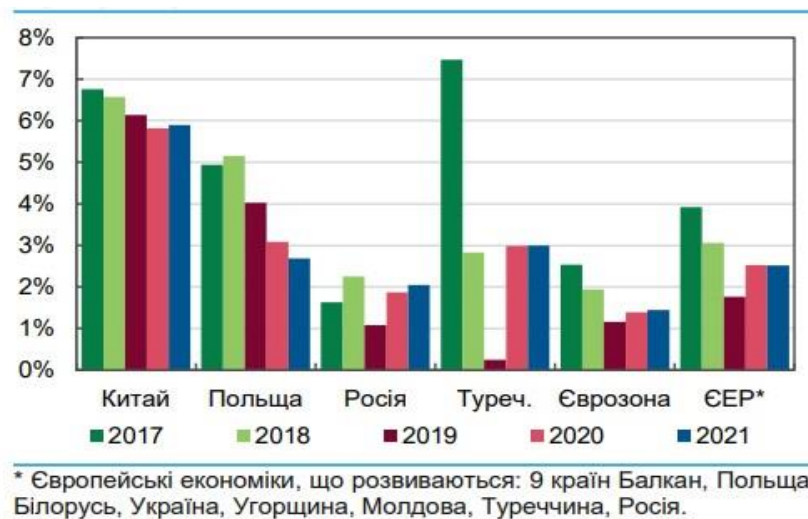

Рисунок 2.4 - Динаміка ВВП країн – основних торговельних партнерів України [19]

Latest World Economic Outlook Growth Projections

The COVID-19 pandemic will severely impact growth across all regions.

(real GDP, annual percent change)	PROJECTIONS		
	2019	2020	2021
World Output	2.9	-3.0	5.8
Advanced Economies	1.7	-6.1	4.5
United States	2.3	-5.9	4.7
Euro Area	1.2	-7.5	4.7
Germany	0.6	-7.0	5.2
France	1.3	-7.2	4.5
Italy	0.3	-9.1	4.8
Spain	2.0	-8.0	4.3
Japan	0.7	-5.2	3.0
United Kingdom	1.4	-6.5	4.0
Canada	1.6	-6.2	4.2
Other Advanced Economies	1.7	-4.6	4.5

Рисунок 2.5 - Динаміка ВВП країн з урахування світової пандемії коронавірусу [26]

Торгівля на міжнародному рівні у 2019 році мала таку ж тенденцію як і світова економіка. Світова промисловість також зазнала зменшених темпів зростання через спад в автомобільній галузі та погіршення в очікуваннях бізнесу. Це все можна побачити на рисунку 2.6 [19].

Щодо прогнозу по обсягам світової торгівлі на 2020 рік, висловився глава СOT Роберто Азеведо. За його словами, СOT очікує скорочення торгівлі на 13-32% (ці значення описують як оптимістичний так і песимістичний прогноз). Також він додав: «Дані, які ми бачимо сьогодні, є загрозливими. Однак швидке, активне відновлення цілком можливе, - каже Азеведо. - Рішення, прийняті сьогодні, визначать майбутню форму відновлення економіки і глобальні перспективи зростання» [27]. Також СOT не дає жодних прогнозів, щодо обсягів світової торгівлі на 2021 рік.

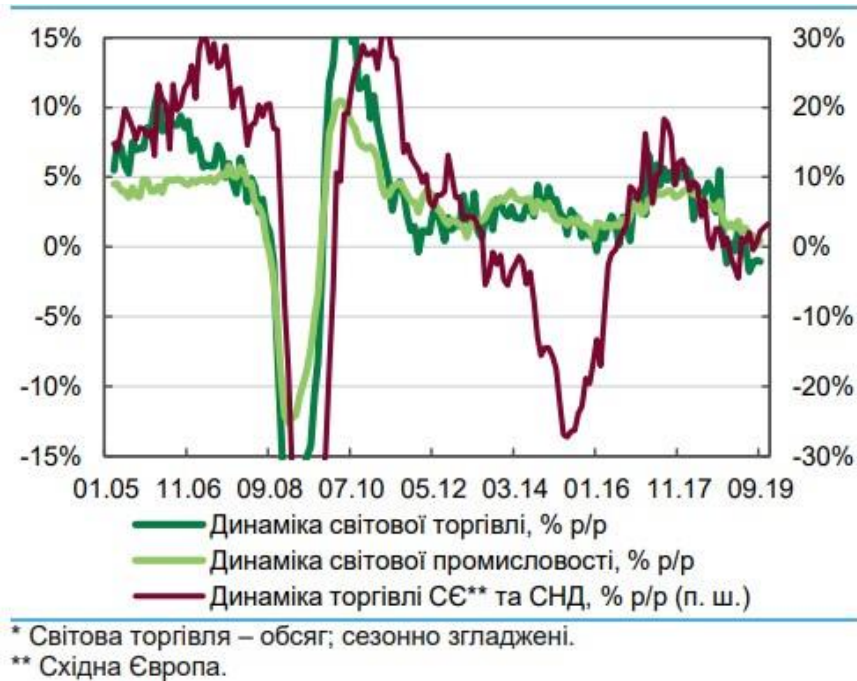

Рисунок 2.6 - Динаміка світової торгівлі та промисловості [19]

У зв'язку з уповільненням торгівлі на світової арені, ціни на сировинних ринках зменшувалися. З одного боку це є позитивно, а з іншого - негативно. Адже Україна не лише імпортує сировину, а й експортує. Це все впливає на платіжний баланс України, що тягне за собою зміни у валютному курсі і т.д. На рисунках 2.7 та 2.8 відображена динаміка світових цін на сировинні товари (дані 2020 року).

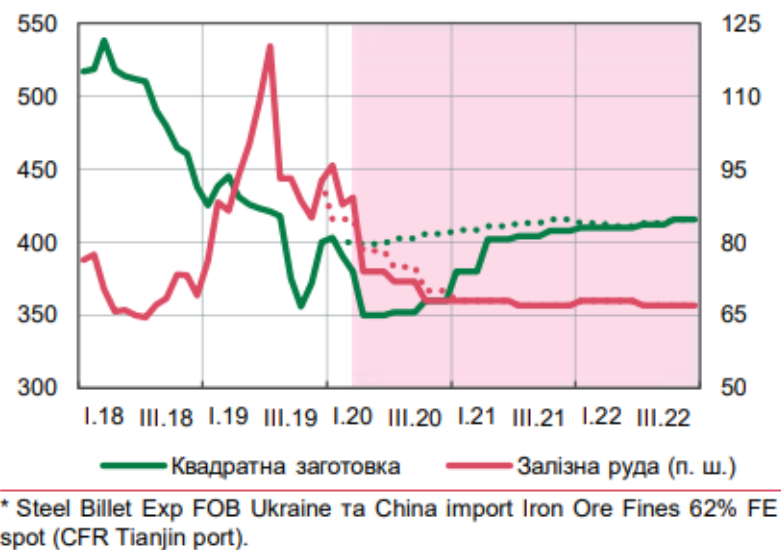

Рисунок 2.7 - Світові ціни на чорні метали та залізну руду*, дол./т, середні за квартал [28]

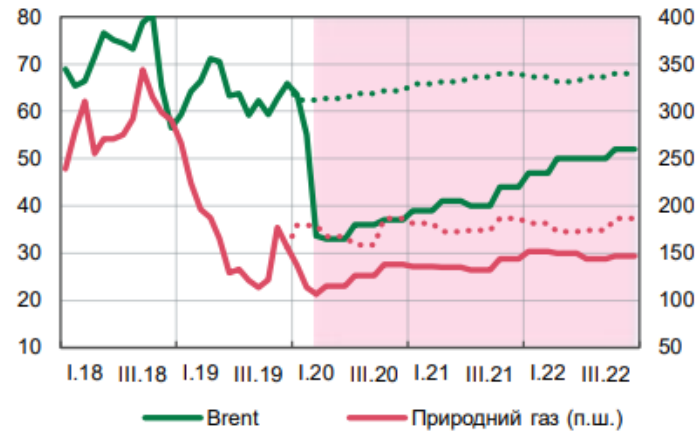

Рисунок 2.8 - Світові ціни на нафту марки Brent (дол./бар.) та ціни на природний газ на німецькому хабі (дол./тис. м³) [28]

Внутрішня ситуація хоча й дуже залежна від макроекономічних умов, однак деякі ендогенні чинники також мають значний вплив на економічну ситуацію в країні. У зв'язку з коронавірусом та запровадженим карантинном, зменшився попит на товарних ринках. Значне падіння цін на нафту через звуження попиту також спричинило зниження цін на товари. У лютому спостерігалось найбільше у світі падіння виробництва в гірничодобувній промисловості, металургії та автомобілебудуванні, що спричинило падіння цін на сталь. Ціни на кукурудзу та пшеницю були на низькому рівні через високі врожаї.

У 2020 році зменшення цін експортованих товарів буде ще більшим, чим в попередні роки. Це пов'язано із падінням світових цін, що спричинено скорочення зовнішнього попиту через карантинні заходи. На рисунку 2.9 можна це побачити.

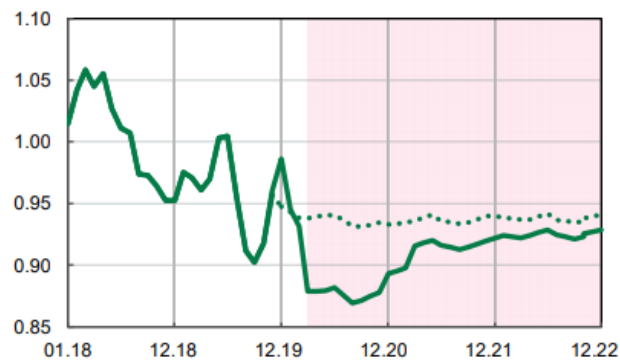

Рисунок 2.9 - Індекс зміни світових цін на товари українського експорту (ЕСРІ), 12.2004=1 [28]

Однак, не потрібно забувати, що існують інші загрози дестабілізації. Серед них: погашення та обслуговування зовнішнього боргу та ОВДП. На даному етапі триває період погашення боргів, котрі були взяті Україною задля стабілізації кризових явищ у минулих роках. Хоча заборгованість і зменшується, однак виплати все ще залишаються вагомими для державного бюджету. На рисунку 2.10 зображені борги України та виплати по ним [19].

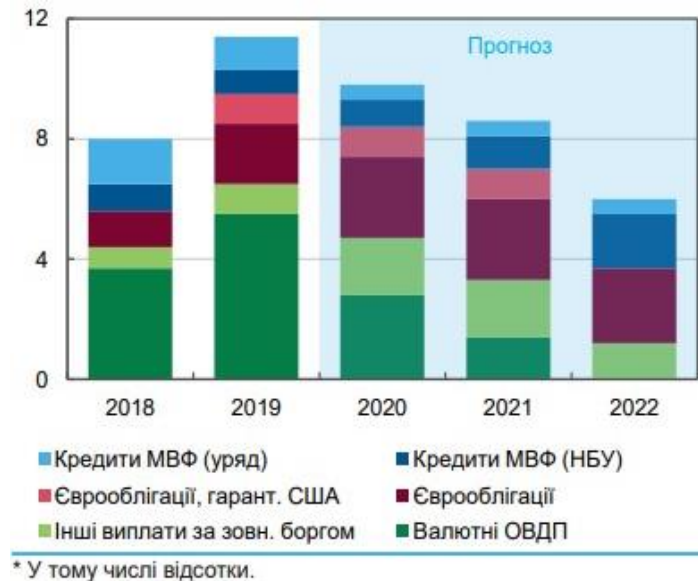

Рисунок 2.10 - Валютні виплати за державним та гарантованим державою боргом, млрд дол. [19]

Щоб здійснити структурне вдосконалення фінансово-кредитної системи потрібно переорієнтувати всі інституції на зберігання та використання акумульованих ресурсів згідно визначених пріоритетів розвитку економіки країни. Цей процес може бути запущений лише за умови злагодженого та одночасного розвитку всіх ланок фінансово-кредитної системи, а саме: банківського, інвестиційного, фондового, страхового, та вдосконалення інфраструктури фінансового ринку. Ці дії зможуть дати змогу відбудувати та зміцнити систему шляхом: створення потужного національного капіталу, що є надійним гарантом фінансової стабільності; посилення довіри населення до фінансово-кредитних установ, шляхом формування ефективної та гнучкої системи кредитування реального сектору; заохочення до розміщення ресурсів на інноваційні цілі; побудови раціональної та не обтяжливої для національного виробника та інвесторів податкової системи; законодавчого визначення межі боргового навантаження для держави; мінімізації валютних коливань через перезавантаження та оновлення валютної політики та інші [29,30].

ВИСНОВКИ

Фінансова стабільність у теперішньому світі має різносторонній та комплексний характер. Вона являє собою певну характеристику, яка показує можливість фінансово-кредитної системи протистояти негативним впливам макро- та мікро- середовищ з метою ефективного залучення фінансових ресурсів у розвиток реального сектору економіки. Масштабні прояви світових фінансових криз мотивували та мотивують і сьогодні провідні країни шукати нові шляхи до визначення пріоритетних напрямків розвитку грошово-кредитної політики та діяльності центральних банків.

Аналіз робіт провідних закордонних та вітчизняних науковців виявив значний пласт питань, щодо визначення, оцінювання та управління фінансовою стабільністю держави як складової забезпечення її фінансової безпеки.

Дослідження існуючих підходів до тлумачення поняття «фінансової стабільності» зарубіжних та українських експертів, центральних банків країн дав можливість сформулювати та обґрунтувати власне визначення цього поняття, що вміщує в собі всі найважливіші аспекти фінансової стабільності: *Фінансова стабільність* - це стан фінансової системи країни, що характеризується стійкістю та можливістю ефективного функціонування фінансово-кредитної системи, значним рівнем довіри до кредитних та фінансових установ, раціональним розподілом фінансових ресурсів, достатнім запасом міцності для протистояння негативним внутрішнім та зовнішнім впливам.

Аналіз сучасного стану фінансово-кредитної системи та тенденцій розвитку фінансових процесів в Україні показує, що основними ризиками для стабільності фінансової системи є макроекономічні коливання, ризик втрати іноземного капіталу, ризик фінансової та монетарної дестабілізації. Для запобігання цьому необхідно визначити слабкі місця у фінансовому секторі країни та вжити превентивних заходів щодо збільшення її фінансової безпеки.

Розроблена під час дослідження економіко-математична модель на основі кореляційно-регресійного аналізу, що базується на взаємозв'язку облікової ставки (показника фінансової стабільності) та офіційних резервних активів, офіційного курсу \$, зовнішнього боргу, індексу споживчих цін, рівня безробіття населення дає можливість прогнозувати фінансову стабільність економічної системи країни. На основі розробленої моделі здійснено сценарне моделювання значення облікової ставки НБУ на 2020 рік з

урахуванням ризиків для економіки, спричинених карантинними заходами пов'язаних з пандемією COVID-19. Зокрема, на основі побудованої регресійної моделі було змодельовано за трьома сценаріями (оптимістичним, реалістичним та песимістичним) значення облікової ставки НБУ на 2020 р.

Також було розглянуто зовнішні та внутрішні загрози для стабільності економіки України на 2020 рік.

Перспективою подальших досліджень є визначення пріоритетних драйверів забезпечення фінансової стабільності України викликів сучасного світу, пов'язаних з пандемією COVID-19.

ПЕРЕЛІК ПОСИЛАНЬ

1. Барановський, О. І. (2004). *Фінансова безпека в Україні (методологія оцінки та механізми забезпечення)* : монографія. К. : КНЕУ.
2. Белінська, Я. В. Биховченко В. П. (2012). Механізм забезпечення фінансової стабільності: структура, інструменти, напрями розвитку. *Стратегічні пріоритети*, 1 (22), 72-84.
3. Varnaliy, Z. Nikytenko, D. (2017). Competition in the system of ensuring investment security. *International journal of new economics and social sciences. IJONESS*, 2 (6), WARSZAWA: МП. Р. 44– 56. DOI: 10.5604/01.3001.0010.7622
4. Кузьмич, О. О. (2010). Проблемні питання стійкості фінансової системи України : URL : [http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2010/2010_03\(6\)/10koofsu.pdf](http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2010/2010_03(6)/10koofsu.pdf) (дата звернення 06.12.2019).
5. Лазня, А. В. (2012). Зв'язок поняття "фінансова стабільність" із категоріями економічної науки. *Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України : зб. наук. праць / ДВНЗ «УАБС НБУ», 34, 218-225.*
6. Міщенко, С.В. (2010). Проблеми оцінки впливу стабільності функціонування грошовокредитної сфери на економічну безпеку країни. *Фінанси України*, 7, 42- 43.
7. Опарін, В. М. (2015). Модернізація фінансової інфраструктури як основа забезпечення стабільності національної економіки. *Ефективна економіка*, 5. URL : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4042> (дата звернення 06.12.2019).
8. Петрик, О. І. (2010). Система індикаторів стабільності фінансової системи. *Економіка та держава*, 12, 176-179.
9. Пшик, Б.І. (2013). Фінансова стабільність: сутність та особливості прояву. *Вісник Севастопольського національного технічного університету. Серія : Економіка і фінанси*, 138. 91-96.
10. Самко, Н.Г. (2014). Фінансова стабільність як чинник розвитку національної економіки. *Науковий вісник Чернівецького університету. Економіка*, 710-711, 113-118.
11. Національний банк України (2019): веб-сайт. URL : <https://bank.gov.ua/stability/about> (дата звернення 06.12.2019).

12. Шевчук, В. В. (2013). Фінансова стабільність держави та її ознаки. *Фінанси, облік і аудит, 1*, 181-188.
13. Подкуйко, М.С. (2007). Финансовая стабильность стран в условиях глобализации. *Финансовые исследования, 15*, 17–26.
14. Киш, Л.М. (2018). Фінансова стабільність як основний індикатор ефективності національної економіки. *Причорноморські економічні студії, 33*, 186-191.
15. Foot, M. (2003). What is financial stability and how do we get it?. *ACI (UK) The Roy Bridge Memorial Lecture*. URL : <http://www.fsa.gov.uk/Pages/Library/Communication/Speeches/2003/sp122> (дата звернення 09.04.2020).
16. Crockett, A. (1997). The Theory and Practice of Financial Stability. *GEI Newsletter Issue. Global Economic Institutions, 6*. URL : <http://www.cepr.org/gei/6rep2.htm> (дата звернення 09.04.2020).
17. Nier, E. (2009). Financial stability frameworks and the role of central banks: Lessons from the crisis. *IMF Working Papers. Wash., 70*. 66 pp. (дата звернення 09.04.2020).
18. Інформаційне агентство УНІАН (2019): веб-сайт. URL : <https://www.unian.ua/economics/finance/1678156-natsbank-rozrahovuvatimeindeks-finansovogo-stresu.html> (дата звернення: 29.11.2019)
19. Звіт про фінансову стабільність. Грудень 2019. (2019). Національний банк України: веб-сайт. URL : https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/FSR_2019-H2.pdf?v=4 (дата звернення: 13.03.2020)
20. Google Trends (2020): веб-сайт. URL : <https://trends.google.ru/trends/explore?date=2019-01-01%202020-01-01&geo=UA&q=crisis,stability> (дата звернення: 13.04.2020)
21. Національний банк України (2019) : веб-сайт. URL : https://old.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=123475&cat_id=123219 (дата звернення 29.11.2019).
22. Федерація роботодавців України (2019). URL : <https://www.facebook.com/UkrainianEmployers/posts/2588337167881200> (дата звернення 16.12.2019).
23. Central Bank Rates (2019): веб-сайт. URL : <http://www.cbrates.com/> (дата звернення 16.04.2020).

24. Статистика Національного банку України (2019): веб-сайт. URL : <https://www.bank.gov.ua/statistic> (дата звернення: 29.11.2019).
25. УКРІНФОРМ (2019): веб-сайт. URL : <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3008376-glava-mvf-pro-svitovu-ekonomiku-pisla-pandemii-realnist-moze-buti-girsou-za-prognoz.html> (дата звернення 09.04.2020).
26. International Monetary Fund (2019) : веб-сайт. URL : <https://www.imf.org/en/Publications/WEO/Issues/2020/04/14/weo-april-2020> (дата звернення 09.04.2020).
27. УНІАН (2019): веб-сайт. URL : <https://www.unian.ua/economics/finance/10951322-sot-prognozuye-rizkiy-spad-svitovoji-torgivli-v-2020-roci-cherez-koronavirus.html> (дата звернення 03.03.2020).
28. Інфляційний звіт НБУ (2020) : веб-сайт. URL : https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/IR_2020-Q2.pdf?v=4 (дата звернення 09.04.2020).
29. Захаркіна, Л.С, Грибініченко, Р.А. (2019). Моделювання впливу макроекономічних факторів на фінансову стабільність України. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*, 6 (23), 624-629. URL: http://www.easterneuropeebm.in.ua/journal/23_2019/94.pdf. (дата звернення: 13.01.2020)
30. Захаркіна, Л.С., Грибініченко, Р.А. (2019). *Факторний аналіз фінансової стабільності як передумови забезпечення економічної безпеки України*. Перспективи розвитку економічної системи з урахуванням сучасних євроінтеграційних процесів: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Дніпро, 16 листопада 2019 р.). Дніпро: НО «Перспектива». Ч. 2. С. 62-66.
31. Грибініченко, Р.А. (2020). *Оцінка фінансової стабільності держави як складової забезпечення її фінансової безпеки*. Конкурсна Наукова робота під шифром «Ріо-Гранде», подана до II туру Всеукраїнського конкурсу студентських наукових робіт за напрямом «Фінансова безпека» у 2019-2020 н.р.
32. Інноваційні драйвери національної економічної безпеки: структурне моделювання та прогнозування : Структурне моделювання векторів інноваційного розвитку суб'єктів господарювання України (2018). Звіт про НДР (проміжний) / кер. Л.С. Захаркіна. - Суми: СумДУ, 132 с. URL: <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/73936> (дата звернення 15.03.2020)

33. Інноваційні драйвери національної економічної безпеки: структурне моделювання та прогнозування : Визначення та оптимізація системи релевантних інструментів державного стимулювання інноваційного розвитку суб'єктів господарювання (2019). Звіт про НДР (проміжний) / кер. Л.С. Захаркіна. Суми: СумДУ, 139 с.

34. Захаркіна, Л.С., Катериніна, К.П. (2014). Підвищення рівня фінансової грамотності населення України. *Економічний форум*, 4, 53-57. URL: <http://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/37755> (дата звернення 09.03.2020).

35. Теоретико-методичні засади відповідального портфельного інвестування як інструменту фінансового забезпечення сталого розвитку економіки. (2016). Звіт про НДР (проміжний) / кер. Д.В. Леус. Суми: СумДУ. 99 с. URL : <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/67799>. (дата звернення 11.01.2020).

36. Формування фінансового механізму стабілізації економіки України. (2014). Звіт про НДР (заключний) / кер. Н.А. Антонюк. Суми : СумДУ. 60 с. URL : <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/39378> (дата звернення 11.01.2020).

37. Рух фінансового капіталу в умовах фінансової глобалізації. (2012). Звіт про НДР (проміжний) /кер.: І.Д. Скляр. Суми: СумДУ. 43 с. URL : <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/34466> (дата звернення 11.01.2020).

38. Zakharkina, L., Myroshnychenko, Iu., Smolennikov, D., Pokhylko, S. (2018). Efficiency of Innovation Activity Funding as the Driver of the State's National Economic Security. *Montenegrin Journal of Economics*, 14(4), 159-173. DOI: 10.14254/1800-5845/2018.14-4.11 URL : http://mnje.com/sites/mnje.com/files/159-173_zakharkina_et_al..pdf (дата звернення 11.04.2020).

39. Jafarzadeh, E., He, Shuquan. (2019). The Impact of Income Inequality on the Economic Growth of Iran: An Empirical Analysis. *Business Ethics and Leadership*, 3(2), 53-62. [http://doi.org/10.21272/bel.3\(2\).53-62.2019](http://doi.org/10.21272/bel.3(2).53-62.2019)

40. Pilia, G. (2017). Estonia and Lithuania in transition: A compared analysis of the change and its costs and benefits. *Business Ethics and Leadership*, 1(2), 12-19. Doi: 10.21272/bel.1(2).12-19.2017

41. Didenko, O., Dordevic, S. (2017). The optimization of banking regulation intensity from the perspective of financial stability in banking sector: an empirical

analysis. *Financial Markets, Institutions and Risks*, 1(1), 43-53. [http://doi.org/10.21272/fmir.1\(1\).43-53.2017](http://doi.org/10.21272/fmir.1(1).43-53.2017).

42. Bozena, S., Vynnychenko, N. (2018). Evaluating of the financial equalization system in Ukraine. *Financial Markets, Institutions and Risks*, 2(1), 25-36. DOI: 10.21272/fmir.2(1).25-36.2018

43. Palienko, M., Lyulyov, O., Denysenko P. (2017). Fiscal Decentralisation as a Factor of Macroeconomic Stability of the Country. *Financial Markets, Institutions and Risks*, 1(4), 74-86. DOI: 10.21272/fmir.1(4).74-86.2017

44. Esmanov, O., Dunne, P. (2017). Prior to the Financial Security through Control over the Use of Public Funds, Assessment Methodology and Practical Experience in Ukraine. *Financial Markets, Institutions and Risks*, 1(3), 65-74. DOI: 10.21272/fmir.1(3).65-74.2017

45. Antonov, M., Lopa, L. (2017). Regulation of the state debt stability. *Financial Markets, Institutions and Risks*, 1(1), 87-97. [http://doi.org/10.21272/fmir.1\(1\).87-97.2017](http://doi.org/10.21272/fmir.1(1).87-97.2017).

46. Nguedie, Y. H. N. (2018). Corruption, Investment and Economic Growth in Developing Countries: A Panel Smooth Transition Regression Approach. *SocioEconomic Challenges*, 2(1), 63-68. DOI: 10.21272/sec.2(1).63-68.2018

47. Sineviciene, L., Shkarupa, O., Sysoyeva, L. (2018). Socio-economic and Political Channels for Promoting Innovation as a Basis for Increasing the Economic Security of the State: Comparison of Ukraine and the Countries of the European Union. *SocioEconomic Challenges*, 2(2), 81-93. DOI: 10.21272/sec.2(2).81-93.2018

48. Palienko, M., Lyulyov, O. (2018). The Impact of Social Factors on Macroeconomic Stability: Empirical Evidence for Ukraine and European Union Countries. *SocioEconomic Challenges*, 2(1), 103-116. DOI: 10.21272/sec.2(1).103-116.2018

49. Awujola, A., Iyakwari, A. D. B., Bot, R. E. (2020). Examination Of The Relationship Between Oil Price Shock And Macroeconomic Variables In Nigeria. *SocioEconomic Challenges*, 4(1), 102-110. [http://doi.org/10.21272/sec.4\(1\).102-110.2020](http://doi.org/10.21272/sec.4(1).102-110.2020).

50. Louis, R. (2017). A new economic order for global prosperity. *SocioEconomic Challenges*, 1(2), 52-58. Doi: 10.21272/sec.1(2).52-59.2017

51. Mehdi, B. (2018). Financial stability and Solvency of Algerian banks, application of stress tests from 2012 to 2016. *Financial Markets, Institutions and Risks*, 2(4), 57-67. DOI: [http://doi.org/10.21272/fmir.2\(4\).57-67.2018](http://doi.org/10.21272/fmir.2(4).57-67.2018)